

När Kimitoöborna blev medborgare

Man tyckte att skolbyggandet var en herremannaklassens påfund för att utarma den redan medellösa allmogen. Skolor var det säkra medlet att väcka högfärdsgalenskapen bland den tanklösa ungdomsskaran.

Så här negativt uttryckte sig en del storbönder i Kimito enligt Adèle Weman om allmogens behov av utbildning, när man på orten diskuterade behovet av en folkskola på 1870-talet. Den process som under de femtio följande åren skulle förvandla finländarna från passiva undersåtar till aktiva medborgare i ett modernt och jämlikt medborgarsamhälle hade nyligen inletts. Citatet, hämtat ur Wemans memoarer *Minnen i skuggor och dagar* (1933), visar att det fanns krafter som motsatte sig utvecklingen, för vilken i synnerhet folkskolan och det spirande föreningslivet spelade en central roll.

Om någon personifierar civilsamhällets uppkomst i Kimito är det Adèle Weman. Född 1844 och i huvudsak uppvuxen i Kimito stod hon själv på tröskeln till vuxenlivet vid decennieskiftet 1860. När hon tretton år gammal skrevs in vid Svenska fruntimmerskolan i Åbo 1857 omfattade hon själv ännu det tidiga 1800-talets dominerande syn på flickors behov av skolgång: ”Flickor var ju inte i behov av djupare lärdom, var ju inte heller av naturen utrustade med så hög intelligens och begåvning som skapelsens herrar.”

Skepticismen skingrades snabbt i skolan där en helt ny värld öppnade sig: ”Under historietimmarna var jag gärna hovdam i någon mäktig regents rike, och under geografiklektionerna reste jag till vidunderligt intressanta länder”. Förvandlingen från ett sorglöst barn till en reflekterande kvinna fullbordades enligt Wemans egna ord under en längre vistelse hos släktingar i Viborg. I den internationella staden fick hon ta del av societetens rika sociala och kulturella liv. När hon återkom till hembygden var det med en nyfunnen mission: hon skulle viga sitt liv åt ”höjandet av bildningen” i Kimito.

För att förverkliga sin livsmission grundade Weman tillsammans med sin kusin Alma Dahl en anspråkslös privat skola, där de lärde ut grundfärdigheter i läsning, skrivning och räkning åt barnen till arbetarna på Gundby gård. Skolan inrymdes efter några år i sockenstugan. I början av 1870-talet uppmanade Weman bestämt kommunen att grunda en folkskola i Kimito. En sådan blev till, trots mothugg från en del magnater som såg skolan som en

”tryckande börda” för kommunen. Den första folkskolan slogs sedermera samman med Vreta folkskola som grundades 1882.

Trots att hon saknade formell lärarutbildning var det som lärare Weman uträttade sitt stora livslånga folkbildande värv i Kimito. Från 1885 undervisade hon tillsammans med Nils Oskar Jansson, hennes tidigare elev som även han är känd som en viktig folkbildare på orten. Det var långt tack vare folkskolan som en gemensam finländsk nationell identitet så småningom började formas. Alla barn gick ännu inte i skola, men genom att allt fler gjorde det fick de lära sig samma saker om Finlands historia och geografi som barn i andra delar av Finland.

Vid sidan av folkskolan bidrog föreningslivets uppkomst starkt till medborgarsamhällets framväxt. Folkbildningen var ett ledande ideal även för föreningarna, och därför blev Weman en drivande kraft också här. Målet var att göra Kimitoöborna till aktiva medborgare och skapa en känsla av samhörighet på orten. Föreningarna samlade människor från olika sociala bakgrunder för att gemensamt ordna evenemang och driva igenom större projekt.

Wemans engagemang inom föreningslivet knöts närmast till ungdomsföreningsrörelsen. De första ungdomsföreningarna slog sig samman 1894 och tog två år senare namnet Kimito ungdomsförening. Kimitoföreningen blev ledande i regionen och en förebild för traktens andra ungdomsföreningar, ett nav i ett nätverk av likasinnade föreningar som snart täckte hela Finland. Föreningens stora kraftansträngning var det stora arbete som gjordes för att samla in medel för att bygga ungdomsföreningslokalen Wrethalla.

Wrethallas invigningsfest firades 1899, samma år som den så kallade första förryskningsperioden i Finland inleddes. Nationalistiska kretsar i Ryssland hade redan i många år kritiserat storfurstendömet Finlands särställning inom kejsardömet och utpekat finländarna som ”separatister”. Weman skriver att det skärpta ryska trycket fick följder också för ungdomsföreningen. Det blev allt svårare att få tillstånd för att ordna evenemang, tal måste censureras och den ryska överheten anlitade ”spioner” som infiltrerade ungdomsföreningens fester. Ryssarna såg i det blomstrande föreningslivet en ”gryende fara, som genom vaksamhet, hemligt spioneri och angivelser måste hämmas”.

Exemplet belyser betydelsen av den medborgaraktivism som Weman var med om att skapa i Kimito. Det var långt tack vare folkbildningen och föreningslivet som finländarna lyckades

bevara sin nationalkänsla och motarbeta förryskningen under de politiskt kärva åren före 1917. Den ryska överheten hade makt att frånta finländarna deras politiska påverkningsmöjligheter, men den kunde inte nå medborgarsamhället, vars tentakler sträckte sig över hela landet.

Kimitoöbornas omvandling till aktiva medborgare i slutet av 1800-talet följde samma mönster som i det övriga Finland. Få orter har ändå begåvats med en så livfull skildring av förvandlingen som Kimito. I sina memoarer belyser Adèle Weman inte enbart sin egen roll i det lokala medborgarsamhällets framväxt. Hon skildrar också en del av de andra individer som var delaktiga i processen, inklusive de motsträviga.

Den grund som lades för samhällsaktivism under Wemans tid lever vidare i de föreningar som i dag är verksamma på Kimitoön. Ett rikt civilsamhälle med många förgreningar är både nu som då en förutsättning för ett samhälle där välfärd, jämlikhet och demokrati är ett ideal. Därför är det viktigt att, för att citera Adèle Weman, se till att den ”trägn, aldrig sinande arbetsivern” fortlever.

Johanna Wassholm, docent, FD